

Vanhusneuvoston lausunto sosiaalihuoltolain mukaisen pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen myöntämisen perusteiden luonnokseen 1.1.2024 alkaen

1. Yleistä

Vanhusneuvosto kiittää mahdollisuudesta kommentoida Pohteen valmistelemaan luonnosta sosiaalihuoltolain ympärivuorokautisen asumisen myöntämisen kriteereistä. Lausunto perustuu tulevaisuuslausetakunnalle menevään luonnokseen.

Ikäihmiset ovat pitkäaikaisen ympärivuorokautisten asumispalvelujen suurin käyttäjä, joten luonnoksen nimikin voisi tässä vaiheessa olla ikäihmisten ympärivuorokautisten asumispalvelujen myöntämisen kriteerit. Sosiaalihuoltolaki (SHL) koskee kaikkia asiakasryhmiä, mutta tämän lain mukaista pitkäaikaista ympärivuorokautista palveluasumista ei voine tässä vaiheessa soveltaa kaikkiin asiakasryhmiin (kehitysvammalaki KeVL). Pääasialliset käyttäjät ovat ikäihmiset, mielenterveysasiakkaat ja päihdepalvelujen asiakkaat.

Sosiaalihuoltolakia (1301/2014) muutettiin elokuussa 2022 lailla 790/2022. Uudistetun lainsäädön mukaisia asumispalveluja ovat 1.1.2023 alkaen § 21 tilapäinen asuminen, § 21a tuettu asuminen, § 21b yhteisöllinen asuminen ja § 21c ympärivuorokautinen palveluasuminen. Pohde on nyt eri päätöksillä ja eriaikaisesti hyväksynyt ja määritellyt sosiaalihuoltolain 21§:n mukaisille asumispalveluille omat kriteerit. Aluehallitus hyväksyi lokakuussa § 21b yhteisöllisille asumispalveluille kriteerit ja yhteisöllisen asiakasmaksun 70 euroa, mitkä tuli voimaan 1.11.2023 alkaen.

Tässä luonnoksessa määritellään nyt omat kriteerit § 21c pitkäaikaiselle ympärivuorokautiselle palveluasumiselle 1.1.2024 alkaen eli yhdelle osalle ympärivuorokautisia asumispalveluja. Lain § 21c mukaan ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla pitkäaikaista tai lyhytaikaista. Lyhytaikainen ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla tilapäistä tai säännöllisesti toistuvaa. Näille ei määritellä tässä kriteerejä, vaikka ikäihmiset joutuvat usein käyttämään näitä palveluita.

Yhteenveto: Palvelujen käyttäjille kuin myös päättäjille olisi asiakasystävällisempää ja helpompaa tulkita lainsäädännön oikeellisuutta, jos sosiaalihuoltolain 21 §:n asumispalvelujen kriteerit määriteltäisiin samassa yhteydessä ja koottaisiin yhteen. Näin voitaisiin paremmin yhteensovittaa ja vertailla kriteerejä, siten, ettei vahingossa jää sokeita pisteitä, eikä väliinpuutoamisia tai määrittelemättömiä osia. Näin muun muassa ikäihmisten käyttämistä asumispalveluista saataisiin yhtenäinen kokonaisuus. Se olisi myös asiakaslähtöisempää. SHL:n asumispalvelujen muutoksella oli tarkoitus, että voidaan koota yhteen kaikkia asiakkaita koskevat asumispalvelut, mutta muun muassa vammaispalvelulain voimaantulo osaltaan estää sitä.

Kohta 2. Ympärivuorokautinen palveluasumisen sisältö on kriteereissä kirjoitettu kahdella eri tavalla. Ensimmäiselle sivulla yleistä kohdassa lain § 21c toinen momentti määrittelee pitkäaikaisen ympäri- vuorokautisen asumispalvelujen sisällön. Kohdassa 2 sisältö on määrittely toisella tavalla huomatta- vasti laajemmin. Lain muutoksen 22.8.2022 mukaan perusteluissa todettiin, että ympärivuorokautisen palveluasumisen vastaisi aikaisemmin tehostetun palveluasumisen sisältöä. Kriteereiden perusteella jää epäselväksi, kumpaa sisältöä noudatetaan: lain määrittelyä vai Pohteen omaa? Onko tarkoitus kor- vata sillä SHL 22 § mukainen laitoshoido, vai onko tässä määrittelyssä vain tarkoitus vähentää ympäri- vuorokautista hoitoa? Sisällön määrittelyssä jää epäselväksi myös SHL 22 § mukainen laitoshoido, jota voidaan toteuttaa siirtymäkauden ajan eli vuoden 2027 loppuun saakka. Tälle ei määritellä tässä kritee- rejä.

2.1. Palveluasumiseen hakeminen ja palvelutarpeen arviointi

Tässä todetaan, että palveluja haetaan kirjallisesti tai suullisesti. Tämä tarkoittanee myös digitaalista? Luonnoksessa ei kuitenkaan mainita mitään lomakkeita, eikä mainita myöskään kuka hakee. Tulisiko kohtaa täsmentää? Ajatuksena ilmeisesti on, vaikka sitä ei sanota, että jos asiakas ei itse voi hakea, riit- tänee myös asianhoitajan tai edunvalvojan hakemus.

Toinen kappale: Palvelutarpeen arvioinnin lähtökohta on asiakkaan tai hänen läheisensä ilmaisema kä- sitys avun tarpeesta tai ammattilaisen havaitsema avun tarve. Arviointia tehtäessä asiakkaalle kohtaan tulisi lisätä myös, että hänen omaisilleen tai edunvalvojalle selvitetään asiakkaan yleis- ja erityislain- säädäntöön perustuvat oikeudet ja velvollisuudet sekä vaihtoehdot.

Kolmas kappale: Erityistä huomiota kiinnitetään lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien itse- määräämisoikeuden kunnioittamiseen. **Otetaan pois lasten ja nuorten osuus.** Lapsia ja nuoria ei liene tarkoitus Pohteella ”ympärivuorokautisten asumispalvelujen” sisällön laajentamisesta huolimatta si- joittaa samoihin ympärivuorokautisen hoitopaikkoihin, kuten vielä 1950-luvulla vanhainkoteihin sijoit- tettiin. Lasten ja nuorten osuus tuli esiin lain perusteluissa SHL § 21a tuetussa asumisessa, mitä pää- sääntöisesti annetaan lastensuojelulain nojalla nuorille. Tässä kriteereissä ei käsitellä tuettua asumista, joten siksi se on perustelua ottaa pois.

Neljäs kappale. Palvelutarpeen selvittämisessä vastaavan työntekijän on toimittava iäkkään henkilön tarpeita vastaavasti yhteistyössä muiden tämän lain 10 § tarkoitettujen asiantuntijoiden kanssa. Jää auki, tarkoitetaanko tällä esimerkiksi entistä moniammatillista ”selvitä-arvioita-sijoita” (SAS) -työryh- mää tai vastaavaa vai ketä, koska 10 § viittaa kaikkiin hyvinvointialueen asiantuntijoihin. Tätä tulisi täsmentää, koska koko asiantuntijajoukkoa ei voi aina ottaa mukaan, ja myös siksi koko Pohteen alu- eella tulee asiakkaat kohdelluksi yhdenvertaisesti.

2.2. Myöntämisen perusteet

Kappaleen alkuun voisi tarvittaessa lisätä: ”Ympärivuorokautista palveluasumista on mahdollista saada SHL 36 § mukaisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella”.

Kriteereissä on yksityiskohtaisesti käyty arviointia läpi ja RAI-arvioinnin pisteyksiä, ja jaettu RAI-kriteereiden perusteella asiakkaat eri ryhmiin. Nämä yksityiskohdat palvelevat enemmän ammattilaisia kuin päätöksentekijöitä. Ammattilaisillekin vaikeutena voi tulla eri asiakkaiden ryhmittäminen eri kohteihin tai asumisyksikköihin näiden pisteyksien perusteella, koska ympärivuorokautisia paikkojakaan ei ole niin paljon, eikä riittävästi. Perusteissa tulisi olla lisäyksenä, ”että RAI-toimintakykymittarin arvot ovat ohjeellisia ja palvelun myöntäminen perustuu asiakkaan kokonaistilanteeseen”.

Viimeiseen kappaleeseen vanhusneuvosto ehdottaa lisäystä: Pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen perusteiden täytyessä asiakkaalle osoitetaan ympärivuorokautinen asumispalvelupaikka. **”Asumispalvelupaikka pyritään asiakkaan toivomuksesta myöntämään ensijäisesti asiakkaan kotikunnassa sijaitsevassa asumispalveluyksiköstä.”**

Sosiaalihuoltolaki edellyttää pääsääntöisesti aina päätöstä. Kriteereissä todetaan, että annetaan päätös kielteisessä päätöksessä. Päätös tulisi antaa myös myönteisessä tapauksessa. Esimerkkinä voisi mainita, että yhä useammin myönnetään asumispalvelu palvelusetelillä ja voi olla, että asiakas ei halua sitä.

Tulisiko tähän kohtaan kriteereissä tehdä lisäys, miten toimitaan myönnetyn asuinpaikan vastaanottamisessa?

Asiakkaan palvelujen uudelleen tarkastelussa, jos toimintakyky paranee, selvitetään mahdollisuudet järjestää asiakkaan palvelut muulla tavalla. Tähän kohtaan vanhusneuvosto ehdottaa lisäystä: yhteistyössä omaisten kanssa.

3. Asiakasmaksut

Ympärivuorokautisen palveluasumisen tulosidonnaisesta asiakasmaksusta säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksusta (734/1992). Asiakasmaksu on lailla säädetty, joten siihen ei hyvän hallintotavan mukaan voisi tulla hyvinvointialueen omia lisämaksuja. Hyvinvointialue saa periä § 7c:ssa tarkoitus palvelumaksun sosiaalihuoltolain § 21c:ssa tarkoitusta ympärivuorokautisesta palveluasumisesta, jos palvelun arvioidaan sen alkamisesta lukien kestävän, tai jos palvelu on tosiasiallisesti kestänyt vähintään kolme kuukautta (pitkäaikainen ympärivuorokautinen palveluasuminen).

Asiakasmaksun suuruus on korkeintaan 85 % asiakkaan nettotuloista. Mikäli asiakas on välittömästi ennen palvelun alkamista avioliitossa tai avioliittomaisissa olosuhteissa ja hänen kuukausitulonsa on suuremmat kuin puolison kuukausitulot, niin asiakasmaksu määräytyy puolisojen yhteenlaskettujen nettokuukausitulojen perusteella. Tällöin maksu on korkeintaan 42,5 %.

Asiakasmaksuista annetaan myös muutoksenhakukelpoinen päätös.

4. Lopuksi

Vanhusneuvosto kiinnittää sekä virkamiesten että päättäjien huomioita siihen, että ikäihmisten ympärivuorokautisia asumispalvelupaikkoja ei ole riittävästi, kun vanhainkotihoidotkin lakkautuu lain mukaan vuoden 2027 loppuun mennessä. Kotihoito on ikäihmisille tarpeellista, mutta ei ympärivuorokautista hoitoa odottavalle ja tarvitsevalle aina riittävä. On otettava lisäksi huomioon, että pitkien etäisyyksien

Pohjois-Pohjanmaalla kotihoitotyö on vaikeaa saada ammattilaiselle tarpeeksi houkuttelevaksi ja kiinnostavaksi.

Vanhusneuvosto 1.12.2023